

TÜRK KADIN HAKLARI VE ATATÜRK*

Ulviye ÖZER**

Her toplumda, bireylere verilen değer, ona duyulan saygı ve bakış açısı, hiç şüphesiz o toplumun sosyo-kültürel yapısı ile ve bu yapıyı oluşturan tarihi, dini ve sanatsal geçmişi ile son derece bağımlıdır.

Meşhur İngiliz yazarı Stuart Mill der ki "Bir medeniyetin seviyesini ölçmek isterseniz derhal kadının hayat şartlarına bakınız."

Çok ilginçtir ki, doğduğu veya yaşadığı yere bile "Anavatan" diyebilen insan-oğlu bu analık kavramını kadınla ilgili olarak düşünmeyi zaman zaman bilinçli olarak itelemiş ve ikinci sınıf bir insan grubu yaratabilmiştir. Dünya nüfusunun bazen yarısından fazlasını oluşturan kadınlar, sayısal gücüne karşın sosyal haklarında ve sosyal statüsünde en çok değişmelere uğramış ve problemler ile karşılaşmış nüfusu da oluşturmuştur. Bu problem belki de bir kadın problemi değil, bir erkek taassubu problemidir. Kadını mal, mülk gibi kendi emrinde bir varlık, bir köle sayan bir gelecek ve görenek problemidir.

18. yüzyıl sonlarında başlayan ve 20. yüzyılda yoğunlaşan kadın hakları savaşına karşın, kadının aile ve toplum içindeki rolü her zaman çocuk bakımı ve doğurganlık ile bağlantılı olarak ele alınmış ve bunun sonucu olarak da bir aşığılama duygusu oluşmuştur. Oysa ki bu horlama en azından yarının kadını ve eri olacak çocuğu, çocuklarımıza verilen değeri görmemezlikten gelme demektir. Çocuğuna önem veren toplumlar kadınlarına da hak ettikleri saygıyı gösteriyorlar demektir.

Bugün, Birleşmiş Milletler Anayasasında "İnsanın ana haklarına, kişinin haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu gibi, büyük, küçük milletler için de hak eşitliği prensibi kabul edilmiştir. Bu prensip milletler için uygulanması istenen bir ideal olup, insan topluluklarının günümüzde ulaşmak istediği hedeflerdendir.

XX. yüzyılın kadın hakları için belirlediği bu hak eşitliği her toplumda gerçekleşmiş midir? Elbetteki tam anlamıyla bu ideale erişilmiş değildir. Erişildiği gün bu bir ideal olmaktan çıkacaktır. Dünya nüfusunun yarısı, kadındır. Bu insan gücünün siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda bugünkü bilgilere sahip, verimli bir halde olması dünya medeniyetine fayda sağlar. Ancak kadının yaşadığı topluma yararlı olabilmesi için kadının kanunlar karşısında eşit olması gerekir.

* 5 Aralık 1986 "Türk Kadın Hakları Günü" nedeniyle Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesinde düzenlenen toplantıda sunulmuştur.

** Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı

Türk kadını bazı karanlık dönemlere (ki bu dönemler erkekler içinde karanlık olmuştur) rağmen yine de pek çok ülke kadınlarına oranla tarihi bir şansa sahiptir. Çünkü Türk kadını bugünkü haklarını elde edebilmek için cedlerinin kültür hayatına dayanmakta, aynı zamanda da diğer milletlerin medeni kadın hayatının öncülüğüne uyarak, cemiyetteki yerini hak ve ödev sahibi olarak almaktadır.

Bunun için Türk kadınının Cumhuriyet devrindeki sosyal statüsünü ele almadan önce bunun geçmişini belli basamaklar içinde özetlemek konunun açıklanmasına ışık tutacaktır¹.

Şöyle ki:

- İslamiyetten önce Türk kadını
- İslamiyetten sonra Türk kadını
- Tanzimat Döneminin Türk kadını
- Cumhuriyet Döneminde Türk kadını ve Atatürk

Türk kavmi yüzyıllar boyunca çeşitli coğrafi bölgelerde devletler kurduğundan şu andaki coğrafi sınırlarımız olan Anadolu ve Trakya'nın dışındaki ülkeleri de düşünmemiz gerekir. Fakat ben burada konumuz olan Atatürk ve Türk kadını haklarını anlatacağımdan ilk üç devreye kısaca değineceğim.

I - İslamiyetten Önce Türk Kadını:

Anadolu'nun yazılı tarihi M.Ö. 3000 yıllarında başlar. Daha öncesi için hiçbir tarihi belgeye sahip değiliz. Prof. Dr. A. İnan Türkiye'nin bugünkü halkını, çeşitli tarihlerde İslamiyetten önce ve sonra meydana gelen göçlerle yerleşik düzene girmiş ve yerli halk ile uzun yüzyıllar beraber yaşamış olduklarından, bugünkü Türkiye'de yaşayan Türklerin bu eski cetlerin torunları olarak kabul eder¹.

Prof. Dr. A. İnan'a göre M.Ö. II.binden önce ve sonra Anadolu'da yaşamış olan kavimlerin, Hitit ve Urartu devletlerini kurmuş olan halkın Anadolu'dan başka bir yere geçtiğini tarih kaydetmediğine göre bu kavimlerden inen halk, bugünkü Türklerin de ceddidir ve Hitit Medeniyetinin olduğu gibi, diğer medeniyetlerin de varisleri bugünkü Anadolu Türkleri'dir.

O halde Hitit kadını ile bağ kurmak tarihi gerçeklere uymak için de gereklidir.

Hitit Devletinin başı olan kraldan sonra en önemli ve yetkili kişi kralın annesidir ve Tavannana ünvanını taşır. Asıl kraliçeler, ancak kralın annesi öldükten sonra Tavannana ünvanını taşır. Kadın salt kişisel hakları üzerinde değil malları üzerinde de söz sahibi idi. Poligami yoktu. Buna karşın kadın kocasına ihanet ederse, kocası tarafından öldürülebilir ve koca suçlu olmazdı. Aynı işte çalışan kadın erkeğe oranla daha az ücret alırdı. Hitit Devletinde kadının kocasına bir ağırlık (Başlık) karşısında satıldığını görüyoruz.

Asya'dan Avrupa'ya akın eden Türkler'de kadın:

Türklerin çok geniş ve çok değişik coğrafi özellikleri olan bölgelerde yaşadığını ve oralardan batıya göç ettiğini biliyoruz. M.Ö. VII-IV. yüzyıllarda Ural dağları ile Tuna nehri arasındaki bölgelerde yaşayan İskitler ve Sakalar'da kadının da erkekler gibi asker olarak yetiştirildiklerini görüyoruz. M.Ö. X. ve IV. yüzyıllar arası Orta Asya ve Avrupa'nın batı kıyılarına kadar uzanan Hun Türklerin'e ait tarihi bilgileri-miz çok dağınıktır. Asya Hunları'nın Çinli'lerle olan ilişkilerindeki belgelerde Türk Hakanı yanında Hatunun'da resmen yer aldığı ve her ikisinin birden devleti temsil

ettiği kaydedilmiştir. Avrupa Hun'larında ise kadın erkeği ile beraber ordu birlikleri içinde hareket halindeki birliklerin bir ferdidir. Orta Asya Türkleri ile ilgili bilgileri aktarıldığı Orhun kitabelerine göre Kutluk Han'ın ölümünden sonra oğullarının anaları Bilge Hatun idareyi ele almıştır.

Türklerin İslamiyetten önceki ilk dinleri Şamanizmdir. Şamanizm tanrılar ve tanrıçalar devridir ve en inanılan tanrıların adı ana tanrıçadır. İlginçtir ki Şamanizm'de doğru, iyi, doğum, aşk gibi güzel her konu tanrıça ile; hastalık, ölüm, savaş gibi fena olan her konu da tanrı ile sembolleştirilmiştir. Şamanizm'de eşitlik temel kuraldır. Kadın güçlü, kişilikli ve etkilidir. Yeri kocasının yanındır.

II- İslamiyette Türk Kadını:

IX. yüzyıldan itibaren Türk kavimlerine İslamiyet sadece bir dini inanış ve iman getirmemiş, siyasal ve sosyal bir değişikliğe de neden olmuştur. Çünkü İslam dininin kurduğu esaslarda devlet idaresini, aile hukukunu yeni baştan düzenleyen kaideler olmuştur.

İslâm dini esaslarında ve bizzat peygamberimizin kendi sözlerinde; kadın ve özellikle ana haklarına saygılı olmayı emreder. Şöyle ki: "Kadın toplumun yarısını teşkil eder" "Karisinin haklarına saygılı olan kimse, iyi bir müslümandır" "Cennet anaların ayağının altındadır". Bu sözler ana ve kadın kavramının İslamiyetteki yeri ve önemini tanımlamak için yeterlidir.

İslamiyet doğduğu ortamın etkisi ile, önce o yöre için kurallar getirdi. Kızların öldürülmesi yasaklandı, evlenme ve boşanma dini kurallara bağlandı. İslamiyette ilk kez, miras hakkı ve mal edinme hakkı kadına tanınmış, kadına kocasına itaat zorunluluğu konurken, koca da karısına iyi davranma mecburiyetiyle bağlanmıştır. Kadın ile erkek Kur'an da eşittir. Ana ve baba, saygı açısından denktir. Selçuk Türklerinde Türk kadınının erkeği ile beraber hareketli bir hayatı olmuştur. Selçuklar, Türk aslından olmalarına rağmen İran'dan geçerek ve orada siyasal bir egemenlik kurduktan sonra Anadolu'ya geldikleri için dil bakımından bir taraftan Farsçanın, Müslüman oldukları için de Arapçanın etkisinde kalmışlardır. Bunun yanıbaşında ana dili Türkçeyi kullanmak ve onu aile hayatında yaşatma görevi kadına ait olmuştur. Çok köklü ve orijinal bir medeniyet kuran Selçuklular toplumsal kuruluşlara da çok önem vermişlerdir. Selçukluların egemen olduğu yerlerdeki çeşitli anıtlarda Selçuk kadınlarının adı yaşamaktadır. İran'da Kirman şehrinde Kutluğ Turkân hastahanesi, Kayseri'de Gevher Nesibe Şifaiyesi, Divrik'te Turan Melik Şifaiyesi, Amasya'da Yıldız Hatun İlcası, Kütahya'da Gülümşen Hatun Yoncalı ilcası.

Birazda Türk Halk Biliminde şöhreti olan Nasreddin Hoca'nın deyişlerindeki kadının durumuna bakalım. Nasreddin Hoca'ya tek muhatap çoğunlukla karısıdır. Bu kadına ortak olan da yoktur. Çok kadınla evlilik henüz Müslüman ailelerinde adet haline gelmediğinin delillerini Nasreddin Hoca fıkralarında görüyoruz².

Hoca'nın karısı ile ilgili iki fıkrasını hatırlayalım:

"Sizin hanım çok geziyor" demişler hocaya. O da "yalan öyle olsa bizim eve de uğradı" cevabını vermiş.

Hoca'ya

— Evin yanıyor demişler. Hiç istifini bozmayarak:

— Ev hususatı karıma aittir. Öyle sözleştik. Git ona haber ver" demiş. Bu iki

küçük fıkrada Nasreddin Hocanın karısına verdiği değer beliriyor. Demek ki XIII. yüzyılda Anadolu'da halk içinde aile hayatı, kadına değer veren gezmesinde hür, fakat ev sorumluluğunu üzerine almış eşit haklı bir üyedir. Fakat daha sonra, özellikle Arap, Fars ve Bizans etkisi ile İslam dini ve İslamlıktaki kadın hakları pek çok değişikliğe uğratılmıştır. Sosyal yapı ile birlikte farklılaşan dini inançlar kadını etkilemiş, İran'dan babaerki aile sistemi ile Zerdüş'ten esinlenen olumsuz kadın sembolü Türk toplumuna da sokulmuştur. XV. yüzyılda gerek Bizans'ın ve gerekse İran'ın etkisi ile Harem, Osmanlı İmparatorluğunda da kurumlaşmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun gerileme devri Türk kadınının statüsünü tamamen değiştirmiş, evlenme, boşanma koşulları kadının aleyhine dönmüş, kadın için evi bir hapisane haline getirilmiştir. Miras, velayet, mahkemelerde tanıklık konularında geleneksel haklar yok edilmiştir.

Tanzimata kadar kadın haklarını kısıtlayan fermanlar birbirini izlemiştir. Örneğin III. Osman'ın kadınların ancak haftada dört gün sokağa çıkabileceğine dair fermanı, daha sonra kadınların baba veya oğulları ile bile sokakta yürüyemeyeceklerine dair fermanlar hep bu Gerileme Devrinin acıklı birer ürünüdür. Fakat bu tür yasaklar belli yöreleri belli sürelerde etkilemiş, kırsal yörenin Türk kadını, söz gelimi bir İstanbul'ludan çok daha özgür yaşamını sürdürebilmiştir.

III- Tanzimat Döneminde Türk Kadını:

1838'de ilân edilen "Tanzimat-ı Hayriye" kadınlar için yeni bir hüküm getirmemekle birlikte yarattığı yenilik ve batılılaşma ortamı kadınlara da bazı hakların verilmesi veya eski hakların iadesi gibi olanaklar yaratmıştır. Örneğin arazi Yasası değiştirilir ve ölen babanın mülkünden kızına pay verilmesi, evlenen kızdan gelinlik vergisinin kaldırılması gibi hükümler konur. Cariyelik sistemi yok olmaya başlar, kızlar için okullar açılır. Sokağa çıkma yasağı ihmal edilir, genel yerlere girmeleri için kadınlara izin verilir. Çalışma hayatında kadınlarında yer alması fikri taraftar bulmaya başlar. Böylece savaşta kocasının yanında uğraş veren fakat sulh zamanında evine kapatılan kadın artık yavaş yavaş tekrar dışarlık olmaya başlar. Karanlık dönem, bir daha gelmemecesine tarihe gömülmeye başlar³.

1859'da Şinasi, Şair Evlenmesi adlı piyesinde evlilikte karşılıklı görüşme ve anlaşma konusunu işler ve savunur. Görücülükle alay eder ve onu horlar. 1868'de Terakki Gazetesi ilk kez, kadın haklarından ve seçimden söz etme cesaretinde bulunur. 1872'de Namık Kemal, İbret Dergisinde yayınladığı yazılarda kadın haklarından ve onun sosyal statüsünden söz eder. Abdülhak Hamit "bir milletin kadınları o milletin ilerleme derecesinin ölçüsüdür" diyebilir.

1859'da Sultanahmet Kız Rüştüyesi (orta okulu) eğitime başlar. 1869'da 6-11 yaş kızları için Sıbyan Mekteplerine devam zorunluluğu getirilir. 1870'de İstanbul Kız Öğretmen Okulu açılır.

1895'de tüm kadrosu kadın olan "Kadınlara mahsus Gazete" yayınlanmaya başlanır.

II. Meşrutiyetten sonra kadınlara tanınan eğitim hakkının hudutları daha da genişletilmiştir. Yine 1913-1916 ders yılında kızlar için ilk lise İstanbul'da açılmıştır. Kız meslek okulları 1869'dan sonra Rusçuk'ta ve İstanbul'da açılmış ve 7 senelik bir öğrenim programı ile 1886'dan sonra "Kız Sanayi Mektebi" adını almıştır.

Gelişmekte olan feminist akım Genç Osmanlı ve Jon Türk çevrelerinde de yandaş bulmuş, kadınların durumu o devirlerin ünlü düşünürlerinin sayısız roman, piyes, şiir ve felsefi yazılarına konu olmuştur.

H.E. Adıvar 1908'de "Kadınlar, Yükselmesi Derneğini" kurar. 1912'de Kızılay Kadınlar Kolu, 1913'de Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi kurulur ve böylece kadınların sosyal düzendeki yerleri yavaş yavaş çoğalmaya başlar.

1915 yılının ilk ayında İstanbul Üniversitesinde (Darülfünun) hanımlar için haftada 4 gün olmak üzere konferanslar verilmeye başlanmıştır. Kadınlarımızın yüksek öğretime ilk adımı olan bu derslerin basındaki akisleri çok müsbet olmuştur. Ancak kız orta okulları ile öğretmen okullarının kadın öğretmen isteği karşısında yüksek öğrenime duyulan ihtiyaç, bu başlayan dersleri düzenli ve süreli bir fakülte haline getirmeye sebebiyet vermiştir. Aynı yıl (1915) İnas (Kız) Darülfünun adıyla bir kısım açılmıştır. Bu Darülfünun'un ilk öğrencileri kız idadileri ile kız muallim mektebi mezunlarıdır.

İstanbul Üniversitesi (Darülfünun) Edebiyat Fakültesinde 1915'de İnas yani kızlar için açılan yüksek öğretim üç şubedir. Edebiyat 10, Tabiiye 9, Riyaziye 4 öğrenci almıştır. Koskoca Osmanlı İmparatorluğunda 1915'de sadece 23 kız öğrenci Üniversiteye devam edebiliyor. Aynı ders yılında Edebiyat Fakültesi Reisi (yani Dekan) İ. Hakkı (Baltacıoğlu) ve genel sekreter Behçet (Güçer) beylerin aldıkları bir kararla kız öğrencilerin erkeklerle beraber ders görmesini uygulamışlardır. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendinin şikayetine rağmen, Fakülte meclisi bunu başlatmış ve bu tür öğrenimin devamına karar vermiştir.

Garip bir rastlantı olarak aynı gün Afife Hanım isminde bir Türk kadınının tiyatrodaki rol alması Hükümet tarafından iyi karşılanmamış ve Şeyhülislam'ın ısrarı ile bir Müslüman Türk kadınının sahneye çıkması hoşgörülmediğinden, tutuklanmaya kalkışılmıştır⁴.

Görülüyor ki devlet hayatından sorumlu olan iki yönetici ayrı yollar izliyor. Bir taraftan gericiliğe boyun eğilerek sahneye çıkan Türk kadını tutuklamaya çalışılıyor, diğer taraftan aynı gün, Türk kızlarına erkeklerle beraber yüksek öğrenimin kapıları ilk defa İstanbul Edebiyat Fakültesinde açılmış oluyordu.

İşte böylece XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda başlayan İslahat hareketi Türk Müslüman kızlarını özel öğrenimden resmi okullardaki eğitim ve öğretime götürmüştür. Meslek olarak da öğretmenlik Türk kadını için ilk resmi çalışma alanı olmuştur.

IV- Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını:

Bu dönem incelenirken şüphesiz Atatürk'ün Türk kadınına sağladığı hakları ele almamız gerekecektir. Cumhuriyet dönemine gelmeden önce Atatürk'ün kadınlar için, mücadele başlatmayı tasarladığını 1922 yılında Konya'da kadınlarla yaptığı konuşmasından anlıyoruz. Bu konuşmasında Atatürk "Dünya'nın hiç bir yerinde, hiç bir memleketinde, Anadolu köylü kadının üstünde kadın çalışmasından söz etmek imkanı yoktur ve Dünya'da hiç bir milletin kadını ben Anadolu kadınından daha çok çalıştırmıyordum. Milletimi kurtuluş ve zafere götürmek için Anadolu kadını kadar hizmet gösterdim diyemez. Erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat kaynaklarını, kadınlarımız işletmektedir. Memleketimizin varlık sebeplerini hazırlayan kadınları-

mız olmuş ve olmaktadır" diyordu⁵.

Atatürk'ün 1923 yılının Ocak ve Şubatında yaptığı konuşmalar kadınlar için açtığı aktif mücadelenin başlangıcına işaret ederler.

1923 yılının Ocak ayında Atatürk şöyle diyordu: ... Şuna inanmak gerekir ki, yeryüzünde gördüğümüz herşey kadınlarca yapılmıştır. Bir millet kadın ve erkek denilen iki cinsten oluşmuştur. Kabil midir ki, bu kütlenin bir parçasını ilerletelim, ötekini ihmal edelim de millet dediğimiz kütlenin bütünü ilerleyebilsin? Mümkünmüdür ki milletin yarısı zincirle toprağa bağlı kaldıkça, öteki kısmı göklere yükselebilir. Bir topluluk onu oluşturanlardan yalnız birinin gereksinmelerinin kazanılması ile yetinirse o topluluğun yarısından çoğu güçsüzlük içinde kalır. Bir ulus ilerlemek ve uygarlaşmak özellikle bu noktayı temel olarak benimsemek zorundadır. Kadınlarımızda bilgin olacak ve erkeklerin geçtiği bütün öğretim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar toplumsal yaşamda erkeklerle birlikte yürüyecek birbirlerinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır".

1923 Şubatında ise şöyle diyordu:

"Memleketimizde cahillik varsa, bu yaygındır. Yalnız kadınlarımızı değil, erkeklerimizi de kapsamaktadır.

..... Son söz olarak diyorum ki, bizi analarımızın adam etmesi gerekirdi. Onlar edebildikleri kadar etmişlerdir. Ancak bugünkü seviyemiz bugünün gerektirdiği zorunluluk ve ihtiyaçlara yeter düzeyde değildir. Başka zihniyete, başka olgunlukta adamlara ihtiyacımız var. Bunları yetiştirecek olanlarda bundan sonraki annelerdir⁶."

Cumhuriyetin kurulmasından kısa bir zaman önce, gerek dünya harbinin gerekse İstiklâl harbinin yaraları bile kapanmadan Atatürk tarafından ortaya atılan bu görüşleri tarih o güne kadar hiç bir başkomutan ve devlet adamı ağzından duymamıştı.

Atatürk'ün dediklerinde ne denli içten olduğu ise çok kısa zamanda anlaşılacaktı. 29 Ekim 1923'de ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti devrinde, Türk kadını hak kazanma bakımından en ileri memleketlerle boy ölçüşecek bir duruma erişmiştir.

1924 yılında kabul edilen Tevhidi Tedrisât Kanunu ile iki cinsin eşit öğretim olanaklarından yararlanması sağlandı. Oysa ki iki cinsin eğitimden eşit olanaklarla yararlanabilme hakkı örneğin Almanya'da 1908 yılında, Çin'de 1920'lerde ve Mısır'da 1929'larda sağlanabilmiştir ve bu üç ilginç ülkede de bu hak uzun kadın mücadelesini gerektirmiştir.

Kadınlar hakkında halkın kafasında bulunan olumsuz fikirleri yok etmek için her fırsatı değerlendiren Atatürk 1924 Ağustosunda açıkça şöyle konuştu: "Uygarlıktan söz ederken kesinlikle açıklamalıyım ki aile hayatı gelişmenin temeli ve güç kaynağıdır. Kusurlu bir aile yaşamı, sosyal ekonomik ve siyasal zayıflıklara yol açar. Aileyi oluşturan erkek ve kadın unsurların doğal haklarından yararlanmaları ve ailedeki ödevlerini yerine getirecek şartlar içinde bulunmaları çok gereklidir."

.... Bugünün anaları için gerekli vasıfları taşıyan evlat yetiştirmek, evlatlarını bugünkü hayat için faal bir organ haline koymak pek çok yüksek niteliklere sahip olmaya bağlıdır. Bundan dolayı, kadınlarımız hatta erkeklerden daha çok aydın, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdur. Eğer gerçekten milletin anası olmak istiyorlarsa, böyle olmalıdır" diyen Atatürk yeni bir nesil yaratmak için önce

anneleri eğitmek gerektiğine inanmıştı. Böylece Türk kadınının yaşamı "Cumhuriyet öncesi" ve "Cumhuriyet ve Cumhuriyet yılları" diye hiç bir milletin kadınlık tarihinde görülmeyen kesin ve belirli iki devre ile karşı karşıya kalmıştır.

Sadece Türk kadını değil tüm Türkleri ve hatta pek çok ülkenin insanlarını şaşkına çeviren bu hızlı değişimler şüphesiz Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını da kökünden sarsmakta idi.

Atatürk aradan iki yıl geçmeden 4 Ekim 1926'da Türk Medeni Kanununu meclisten geçirdi. Bu Atatürk ve arkadaşları için kanun önünde kadın ve erkekleri eşit kılmak, çoktan verilmiş bir sözün gerçekleştirilmesi idi. Fakat bunun daha ötesinde bu simge ile Türkiye bütün dünyaya "çağdaş medeniyet" düzeyine ulaşmış olduğunu kanıtlamak istiyordu⁷.

Türk Medeni Kanunu ile Türk kadınına sağlanan haklar, bir önceki asır Avrupasında olduğu gibi kadımlarca, bir mücadele sonunda kazanılmış değildir. Bu haklar bir dehanın ve onunla işbirliği eden devrimcilerin sayesinde ve dünya tarihinde ilk kez istenmeden, hatta istenmesi akıl bile edilmeden kadınlara verilmiştir.

Medeni kanunda yer alan ve kadınları kollayan hükümleri şöyle özetlemek mümkündür:

— Daha önce birden fazla kadınla evlenebilen, erkek bundan böyle resmi nikâhla ve tek kadınla evlenmek durumundaydı. Böylece bu töre yasal olarak son buluyordu.

— Velilikte ana ve baba kanun nazarında eşit kabul ediliyordu.

— Evlenmede kadın ve erkeğe yaş sınırı konuyordu.

— Evlenmede temsil yolu kapatılıyor ve karşılıklı rıza ile yetkili önünde evlenme yasallaşıyordu.

— Evli kadın kocasının rızası gerekmeden istediğince mal edinebiliyordu.

— Miras hakkından yararlanmada cinsiyet farkı yok ediliyor, kadın ile erkek eşit sayılıyordu.

Amerika Birleşik Devletlerinde 1787'de seçme katılma hakkını sağlayabilmek için mücadeleye başlayan Amerikan kadını ancak 1860'da ve sadece Wyoming eyaletinde bu hakkı koparabilirken, Atatürk 1925 yılında Kastamonu'da yaptığı konuşmada "şüphe yok ki ilerleme adımları iki cins tarafından, beraberce arkadaşça atılmak ve ilerleme ve yenilikle birlikte merhaleler aşmak lazımdır. Böyle olursa, inkılâp başarılı olur. Her halde daha cesur olmak lüzumu açıktır" diyor ve hemen beş yıl sonra da halka ısrarla benimsetmeğe çalıştığı fikirlerinin sonucu olarak Belediye seçimlerinde kadına seçme ve seçilme hakkı yasal olarak veriliyordu. Bu tür bir hak sunuluşuna hiç bir ülkede rastlamak olanağı bulunmamaktadır.

1933 yılında ilk kez Belediye seçimlerinde oy verme ve alma hakkını kullanan kadınlar Belediye ve Yaşlılar meclisine seçilerek dünyaya Türk kadınının varlığını duyuruyorlardı.

Bu ilk denemeden bir yıl sonra 1934 yılında Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10. maddesi "22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçme hakkına haizdir." şeklinde 11. maddesi de "30 yaşını bitiren kadın erkek her Türk milletvekili seçilebilir" şeklinde değiştiriliyordu.

1937 ara seçimlerinde ki bu seçme ve seçilme hakkının verildiği ilk seçimdir. Kadınlar 18 temsilci ile meclise girebilmişlerdir. Bu ise o günkü meclis yüzdesine gö-

re % 4.5 demektir. Oysa ki 1918 ile 1938 yılları arasında İngiliz Paramentosunda kadınlar % 0.1 ile % 2.4 arasında değişen bir oranla temsil edilebilmişlerdir.

Bilindiği gibi İstiklâl mücadelesi yapan ülkeler nasıl Ata'yı bir Komutan bir siyasi lider olarak benimsemişlerse kadın hakları için uğraşı verenlerde Atamızı bir reformist olarak kabul etmişlerdir. Çünkü hiç bir ülkede, hiç bir lider kadın hakları için böylesine önsüz olmamış ve böylesine savaşmamıştır. Burada ünlü tarihçi Toynbee'nin bir makalesinden Türk ve Türk kadın hakları ile ilgili görüşünü aktarmak istiyorum. Makalesinde "Mustafa Kemal, 1920 ile 1930 arasında yani çok kısa bir zaman aralığı içinde, bir ülkede, böylesine bilinçli ve sistemli bir biçimde hiç bir zaman uygulanmamış olan belki de en devrimci bir programı uygulamaya koymuştur. Bir an için bizim batılı dünyamızda, yeniden doğuşun, Reformun XVII. yüzyıl sonunda bilimsel ve zihinsel devrimin, Fransız devriminin ve sanayi devriminin bu tek insanın yaşamı içine sığdırıldığını ve yasa ile zorunlu kıldığını düşünün" İşte Mustafa Kemal'in Türkiye'de gerçekleştirdiği devrimin büyüklüğü ve genişliği buradadır. Türk kadını bu devrimden yararlananların başında gelmektedir, hatta yalnızca Türk kadını değil, onunla kardeş tüm müslüman kadınlarda ondan başlıca yararlananlar arasındadır⁸."

Toynbee'nin belirttiği gibi Atatürk'ün gerçekleştirdiği reformlar ve Türk kadınına sağladığı haklar ile Türk kadını çok kısa zamanda çalışma alanlarının her dalında başarı ile görev alabileceğini kanıtladı.

Türkiye, kadına erkekle hukuksal eşitlik statüsü sağlamış ilk müslüman ülkedir. Türkiye'de M. Kemal'in Tunus'da yapılanlar bir yana bırakılırsa hiç bir İslam Ülkesinde hiç olmazsa Orta Doğuda ve Akdeniz havzasında bugün bile dengi bulunmayan köklü reformlar gerçekleştirme yürekliliğini göstermiştir. Bu ülkelerin hiç biri, hukukta, kadının durumunu böylesine kesin bir biçimde değiştiren yasalar kabul edememiş yada kabul etmesi gereğini düşünememiştir.

Öte yandan, kadının durumunun toplumun ekonomik durumu ile çok sıkı ilişki içinde bulunduğu kabul edilen bir gerçektir. Kadının statüsü yasal düzenlemelerden çok içinde bulunduğu toplumun ekonomik kalkınmasına bağlıdır.

Ülkemizde, okuma yazma oranının kadınlar açısından, erkekleriyle aynı hızda artmayışı, ekonomik bağımsızlık, sorununun özellikle Anadolu kadını için hala çözümlenemeyişi, başlık parasının, görücü usulünün ve benzeri bağnaz tutumların kaldırılmayışı ve daha nice örnekler biz Türk aydınlarını Atamıza karşı mahcup ve sorumlu kılmaktadır.

Kadınlarımızı ihmal ettiğimizde, erkeklerimize karşı da yeterince ilgi göstere-miyoruz demektir.

"Kahraman Türk kadını sen yerlerde sürünmeye değil, omuzlarımız üzerinde göklere kadar yükselmeye lâyıksın" diye bize seslenen Atatürk'e ve onun İnkılaplarına önce biz Türk kadınlarının sahip çıkması gerekir. Ayrıca şunu da ilave etmek isterim ki Atatürk'ü düstur edinmek, onu tümüyle, tüm ilkeleriyle ve düşünceleriyle benimsemek biz Türk kadınları için olduğu kadar Türk erkekleri için de en önde gelen görev olmalıdır.

Bu ilkeler de en ufak bir ihmal veya sapma bir yapısal bütünlüğü olan Kemalizmi sarsar ve çatlatır. Yakın geçmiş bunun örnekleri ile doludur. Ve ne yazık ki bu örnekleri bugün bile görebiliyoruz⁹.

KAYNAKLAR

1. İNAN, Afet: "Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri" M.E.B. Yayını, İstanbul (1982), S: 4.
2. İNAN, Afet: a.g.e. S: 57.
3. CAPORAL, B.: "Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını" Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (1982), S: 51.
4. İNAN, Afet: a.g.e. S: 99.
5. Söylev ve Demeçler II.
6. UNAT, N.A.: "Türk Toplumunda Kadın, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, (1979), S: 385.
7. VILLALTA, J.B.: "Atatürk, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, (1982), S: 600.
8. CAPORAL, B.: a.g.e., S: 1
9. DOĞRAMACI, E.: İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı (1986), S: 301.